

VAISIŲ IR DARŽOVIŲ SEKTORIAUS PLĖTROS STRATEGIJOS FORMAVIMO ASPEKTAI

Julius Ramanauskas¹, Vytautas Vazonis²

Klaipėdos universitetas¹, Lietuvos žemės ūkio universitetas²

Straipsnis parengtas pagal 2008 m. LR ŽŪM užsakomojo taikomojo tyrimo ataskaitą. Analizuojamos Lietuvos vaisių ir daržovių sektoriaus plėtros strategijos rengimo prielaidos, pateikiami jos rengimo principai ir sprendimai. Akcentuojama gamintojų organizacijų kūrimosi svarba didinant sektoriaus konkurencingumą.

Raktiniai žodžiai: gamintojų organizacijos, vaisiai ir daržovės, strategija.

Įvadas

Vaisių ir daržovių sektorius vis dažniau patiria didelį spaudimą dėl didėjančios prekybos tinklų koncentracijos ir jų įtakos augintojams. Rinkoje klostosi oligopsoninė situacija, kai pirkėjų skaičius nėra pakankamas teisingai konkurencijai. Kitaip tariant, yra pakankamai gamintojų, tačiau pernelyg mažai (tegu ir didelės perkamosios galios) pirkėjų. Kyla būtinybė paskatinti gamintojų kooperaciją, gamintojų organizacijų kūrimąsi.

Iškilusioms problemoms spręsti gali padėti sektoriaus plėtros strategijos parengimas. Parengus tokią strategiją galima tikslingiau naudoti ES ir valstybės paramą.

Darbo tikslas – išanalizavus Lietuvos ir užsienio šalių vaisių ir daržovių sektoriaus būklę pagrįsti Lietuvos vaisių ir daržovių sektoriaus strategijos prioritetus ir parengti strategijos metmenis.

Šis tikslas suponavo tokius uždavinius:

- išanalizuoti ir įvertinti esamą padėtį Lietuvos vaisių ir daržovių sektoriuje;
- įvertinti vaisių ir daržovių sektoriaus plėtros potencialą;
- išanalizuoti vaisių ir daržovių sektoriaus veiksmų strategijų rengimo ES šalyse patirtį;
- pagrįsti vaisių ir daržovių sektoriaus nacionalinės plėtros strategijos prioritetus;
- parengti vaisių ir daržovių sektoriaus veiksmų strategijos metmenis.

Tyrimo metodika. Buvo analizuojama ekonominė literatūra ir teisinė dokumentacija bendrojo vaisių ir daržovių rinkos reguliavimo klausimais, taip pat buvo analizuojami statistiniai duomenys.

Tyrimo metu nagrinėta vaisių ir daržovių sektoriaus plėtros strategijų rengimo patirtis kitose ES šalyse (Olandijoje, Danijoje, Lenkijoje).

Siekiant išsiaiškinti, kaip Lietuvos sodininkai ir daržininkai vertina SSGG elementų svarbą sektoriaus plėtrai, buvo atlikta anoniminė apklausa. Apklausos rezultatai buvo vertinami 5 balų sistemoje (1 balas – visiškai nesvarbu, 5 balai – labai svarbu). Buvo apklausti 15 sodininkų ir 18 daržininkų iš Panevėžio, Kauno, Kėdainių rajonų.

Strategijos rengimo metu organizuota daug susitikimų, mokslinių praktinių seminarų su suinteresuotaisiais sektoriaus dalyviais – individualiais augintojais, gamintojų asociacijomis, didmeniniais prekybininkais, vyriausybinėmis ir kontrolės institucijomis. Rengiant Lietuvos vaisių ir daržovių sektoriaus plėtros strategijos metmenis, atsižvelgta į agrarinius, ekologinius, mikroekonominius, makroekonominius ir socialinius aspektus.

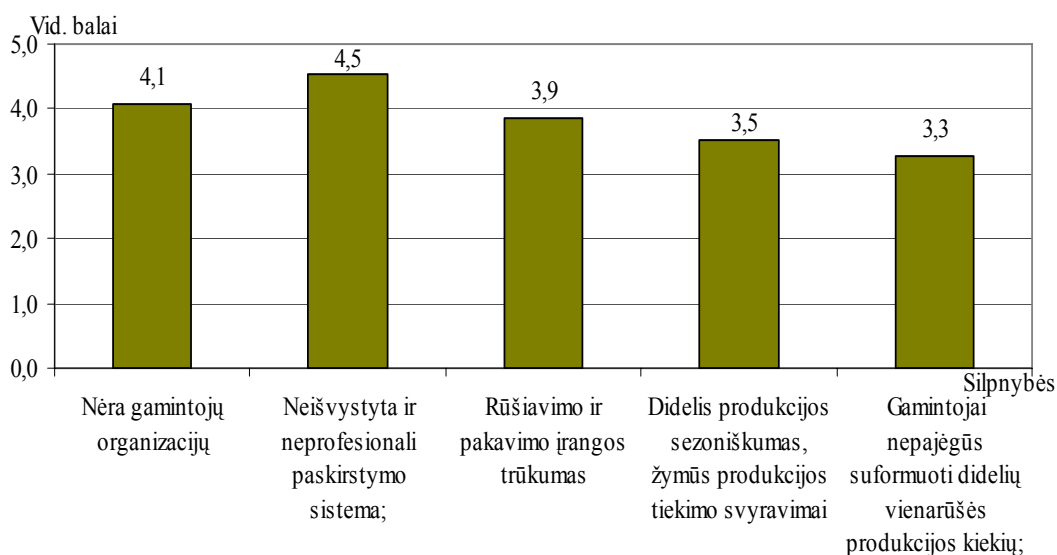
Rezultatai

Nuo 2008 m., atsižvelgiant į įgytą patirtį, pakeista vaisių ir daržovių sektoriaus organizavimo tvarka, kad būtų pasiekti šie tikslai – pagerintas sektoriaus konkurencingumas ir orientacija į rinką, kad produkcija būtų konkurencinga ir vidaus, ir užsienio rinkose, sumažintas gamintojų pajamų svyravimas dėl krizių rinkoje, padidintas vaisių ir daržovių suvartojimas Bendrijoje ir tęsiami veiksmai, kurių buvo imtasi siekiant tausoti ir saugoti aplinką.

Užsienio šalių pavyzdžiai rodo, kad nepaisant ūkių stambėjimo, gamybos modernizavimo, kooperacija prisideda prie žemės ūkio pažangos, didina ūkininkų veiklos efektyvumą ir stabilumą (Klaasen, 2007; Ramanauskas, 2006; Vaisių..., 2007; Vorley, 2001). Net ir labai ekonomiškai stipriose valstybėse kooperacija yra besiplečiantis reiškinys (Grunert, 1996). Nors dauguma žemdirbių jau supranta, kad tik susijungę į kooperatyvus, jie gali atsispirti žemės ūkio produktų supirkėjų bei įvairių paslaugų tiekėjų ir tarpininkų diktatui, tačiau kooperacijos plėtra Lietuvos agroversle vyksta gana nenoriai ir todėl dar nėra pakankamai išvystyta (Ramanauskas, 2004).

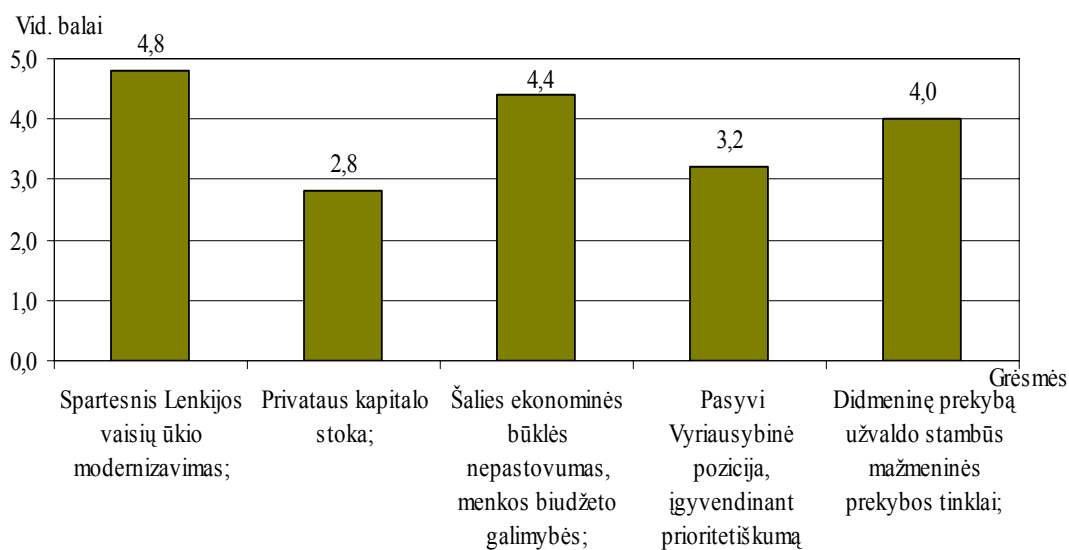
Kooperacijos principais veikiančios gamintojų organizacijos ES ir toliau pripažįstamos pagrindiniais vaisių ir daržovių sektoriaus reglamentavimo, kurio decentralizuotą veikimą jos užtikrina savo lygiu, organizavimo dalyviais. Gamintojų organizacijos, veikdamos savo narių interesais, padeda spręsti iškilančias ekonomines problemas. Nuolat didėjant paklausos koncentracijai, pasiūlos sutelkimas per šias organizacijas tampa ekonomine būtinybe, siekiant stiprinti gamintojų padėtį rinkoje.

Įvertinus paklausos duomenis paaiškėjo, jog jie, įvertindami SSGG reikšmingiausias silpnybes, išskyrė šias (žr. 1 pav.). Mažiausiai svarbiomis silpnybėmis įvardijo patikimos informacijos sistemos apie sektoriaus veiklą surinkimo sistemos nebuvimą (vid. 1,2 balo) bei efektyvios kokybės kontrolės, apimančios visą apyvartos sistemą, nebuvimą (vid. 1,5 balo).

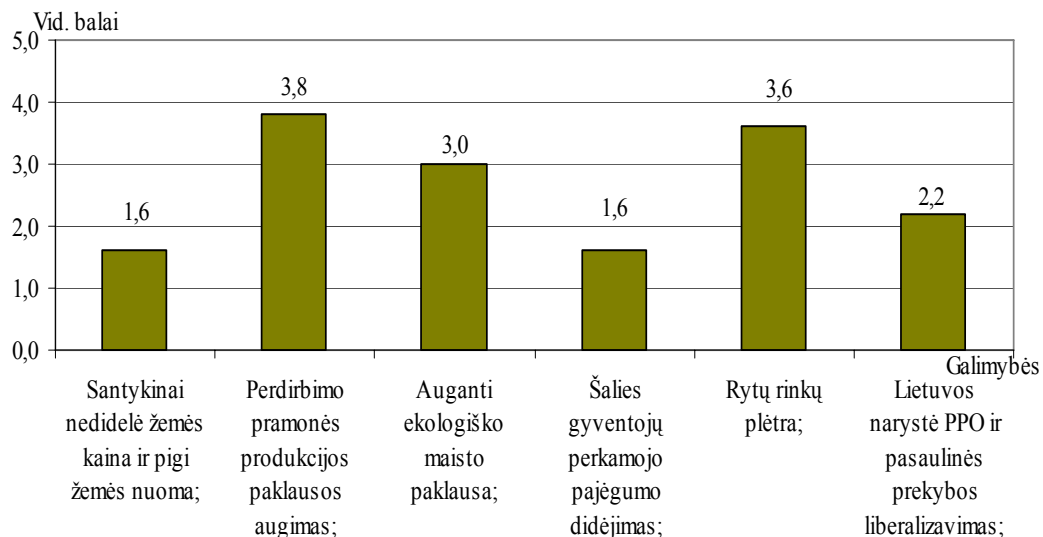
1 pav. Sodininkystės ir daržininkystės sektoriaus silpnųjų vertinimas (vid. balai)

Įvertinant didžiausias grėsmes, svarbiausiomis iš jų įvardijo šias (žr. 2 pav.). Mažiausios grėsmės atrodė pasyvi gamintojų pozicija ginant savo interesus bei organizacinės motyvacijos stoka (vid. 2,0 balo), kokybės standartų ir kontrolės trūkumas bei lėtas gamybos koncentracijos procesas (vid. po 2,4 balo). Kaip matyti iš vidutinių balų dydžio, visos grėsmės atrodo gana reikšmingos, nes nė viena iš jų nebuvo įvertinta mažesniu nei 2 balų vertinimu.

2 pav. Sodininkystės ir daržininkystės sektoriaus grėsmių vertinimas (vid. balai)

Svarbiausiomis galimybėmis (žr. 3 pav.), žvelgiant į plėtros perspektyvas, įvardijo perdirbimo pramonės produkcijos paklausos augimą (vid. 3,8 balo) bei plėtros galimybės į Rytų rinkas (vid. 3,6 balo).

3 pav. Sodininkystės ir daržininkystės sektoriaus galimybių vertinimas (vid. balai)

Vaisių ir daržovių rinkos organizavimo trūkumai iš esmės apsunkina šių produktų rėmimo politiką, sudaro sąlygas nesąžiningai konkurencijai vartotojų atžvilgiu, todėl atsiranda būtinumas kurti naujas rinkos struktūras, užsiimančias profesionaliu didmeninės prekybos organizavimu.

Patirtis rodo, kad gamintojų organizacijos yra tinkama priemonė pasiūlai sukelkti, tačiau gamintojų organizacijos yra nevienodai paplitusios skirtingose valstybėse narėse. Siekiant toliau didinti gamintojų organizacijų patrauklumą, visais įmanomais atvejais turėtų būti numatytas didesnis jų veiklos lankstumas.

Gamintojų organizacijų pripažinimui keliami tam tikri reikalavimai. Gamintojų organizacijos privalo prisiimti atsakomybę už savo narių visą atitinkamą vaisių ir daržovių produkciją. Norint gauti finansinę paramą ir vykdyti rinkos reguliavimo priemones, gamintojų organizacija privalo parengti veiksmų programą. Veiksmų programa – gamintojų organizacijos pateiktas 3–5 metų verslo planas, kuriuo siekiama pagerinti gamintojų organizacijos ar jos narių veiklą produkcijos kokybės, rinkodaros ir aplinkosaugos srityse.

Reformuojant Bendrąją žemės ūkio politiką keliamas reikalavimas, kad gamintojų organizacijos būtų labiau atsakingos už jų finansinius sprendimus ir panaudotų joms skirtas viešąsias lėšas ateities reikalavimams. Siekiant to, nustatomos aiškiau apibrėžtos tų lėšų naudojimo sąlygos. Kad gamintojų organizacijos galėtų gauti ES finansinę paramą, valstybės narės turi parengti nacionalinę tvarių veiklos programų vaisių ir daržovių rinkoje strategiją. Tokioje strategijoje turėtų būti šios dalys:

- a) padėties analizė, įvertinant privalumus bei trūkumus ir plėtros potencialą;
- b) pasirinktų prioritetų pagrindimas;
- c) veiklos programų tikslai ir priemonės, veiklos rodikliai;
- b) veiklos programų vertinimas;
- e) gamintojų organizacijų atsiskaitymo įsipareigojimai.

Išanalizavus ir įvertinus esamą padėtį Lietuvos vaisių ir daržovių sektoriuje, nustatčius privalumus bei trūkumus, taip pat įvertinus vaisių ir daržovių sektoriaus

plėtos potencialą ir veiksmų strategijų rengimo ES šalyse patirtį, buvo pagrįsti vaisių ir daržovių sektoriaus nacionalinės veiksmų strategijos prioritetai ir parengti vaisių ir daržovių sektoriaus veiksmų strategijos metmenys. Suformuluotas principas –strategija turi tapti vadovu agroverslo dalyviams ir reglamentuoti paramą teikiančių ir kontroliuojančių valstybinių institucijų veiksmus.

Suformuluotas strateginis Lietuvos vaisių ir daržovių sektoriaus tikslas – didinti konkurencingumą stiprinant gamintojų kooperaciją, racionalizuojant gamintojų ryšius su kitais sektoriaus dalyviais, sukurti gamintojų organizacijas. Skatinant steigtis stabilias gamintojų organizacijas, galinčias įnešti ilgalaikį įnašą siekiant vaisių ir daržovių sektoriuje taikomos tvarkos tikslų, gamintojų grupėms, pateikusioms pripažinimo planą, suteikiamas išankstinis pripažinimas. Galima numatyti, kad susijungę Lietuvos vaisių ir daržovių gamintojai sieks pirmiausia pripažinimo gamintojų grupė ir vykdys pripažinimo planą, kurio laikotarpis bus 4–5 metai, taigi iki 2013 m. Lietuvoje pripažintų gamintojų organizacijų atsiradimas mažai tikėtinas.

Įgyvendinus pakankamą sisteminę valstybės paramą iki 2013 m. į gamintojų organizacijas (gamintojų grupes) susijungtų gamintojai, pateikiantys į rinką 30 proc. vaisių ir daržovių produkcijos, tai leistų joms daryti esminį poveikį rinkai.

Siekiant besusikuriančių gamintojų organizacijų veiklos efektyvumo ir tvarumo strategijoje išskiriami pagrindiniai tikslai – gamybos pritaikymas prie paklausos, rinkodaros tobulinimas, aplinkosauga, produktų kokybės gerinimas.

Kad būtų pasiekti bendrieji strategijos tikslai pagal nustatytus prioritetus, nustatytos veiksmų rūšys, kurios įtrauktinos į gamintojų organizacijų veiksmų programas. Pasirinkti veiksmai tarpusavyje papildo vienas kitą ir suderinti su kaimo plėtos priemonių remiamomis veiklomis. Gamintojų organizacijų veiksmų programos ir ataskaitos turi atitikti šiuos reikalavimus:

- išaiškintos ir pagrįstos visos išlaidos;
- aprašyta kiekvieno veiksmo eiga (pažanga);
- pažangos rezultatai vertinami konkrečiais rodikliais;
- ataskaitose pateikiami sprendimai dėl veiksmų tęsimo, koregavimo;
- išlaidos turi atitikti veiklos fondo biudžetą.

Lietuvos vaisių ir daržovių sektoriaus veiksmų programų strategijos parengimas moksliniais pagrindais gali paskatinti gamintojų organizacijų kūrimąsi, padėti joms naudotis finansine parama ir apsisaugoti nuo galimų finansinių sankcijų, reglamentuoti ir supaprastinti Nacionalinės mokėjimo agentūros veiksmus, tvirtinant gamintojų organizacijų veiksmų programas.

Mokslinio tyrimo rezultatų praktinė reikšmė – tyrimo metodinės nuostatos, siūlymai ir rekomendacijos gali būti taikomi rengiant galutinį vaisių ir daržovių sektorius plėtos strategijos variantą.

Išvados

1. Vaisių ir daržovių rinkos būklei ypatingą poveikį daro vis didėjanti paklausos koncentracija.

2. Lietuvos vaisių ir daržovių sektoriaus plėtros strategijos parengimas moksliniais pagrindais yra svarbi sąlyga skatinti gamintojų organizacijų kūrimąsi, padėti joms naudotis finansine parama. Suformuluotas strateginis Lietuvos vaisių ir daržovių sektoriaus tikslas – didinti konkurencingumą stiprinant gamintojų kooperaciją, racionalizuojant gamintojų ryšius su kitais sektoriaus dalyviais, sukurti gamintojų organizacijas.

3. Numatyta, kad susijungę Lietuvos vaisių ir daržovių gamintojai pirmiausia turėtų siekti pripažinimo gamintojų grupe ir vykdyti pripažinimo planą, kurio laikotarpis turėtų būti 4–5 metai.

4. Tikslinga įgyvendinti pakankamą sistemine valstybės paramą, kad iki 2013 m. į gamintojų organizacijas (gamintojų grupes) susijungtų gamintojai, pateikiantys į rinką 30 proc. vaisių ir daržovių produkcijos, tai leistų joms daryti esminį poveikį rinkai.

Literatūra

1. Grunert, K.G., Baadsgaard, A., Hartvig Larsen, H., Koed Madsen, T. (1996). Market orientation in food and agriculture. – Kluwer Academic Publishers, Dordrecht and London: Springer.

2. Klaasen, A. (2007). Implementation of CMO-Regulations in the Netherland // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Nr. 2 (9). – Kher-son: Айлант.

3. Ramanauskas, J. (2004). Kooperacijos idėja ir jos realizavimo skirtumai pirmoje ir antroje Lietuvos Respublikoje. Agrarinė ekonomika ir politika: mokslo ir studijų raida Lietuvoje. Pranešimų tezės. – LŽŪU.

4. Ramanauskas, J., Vazonis, V., Ašmonas, V., Ramanauskienė, J., Vazonis, B. (2006). Gamintojų organizacijos vaisių ir daržovių rinkoje. Metodinė priemonė. – Akademija. ISBN 9955-448-39-3.

5. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2200/96 dėl bendro vaisių ir daržovių rinkos organizavimo.

6. Vaisių ir daržovių sektoriaus veiksnių programų strategijos mokslinis pagrindimas. Baigiamoji ataskaita. (Vadovas J. Ramanauskas). – LR ŽŪM, 2007.

7. Vorley, B. (2001). The chains of agriculture: sustainability and the restructuring of agri-food markets. World summit on sustainable development. – http://www.agribusinessaccountability.org/pdfs/110_Chains%20of%20Agriculture.pdf [2007].

ASPECTS OF FORMATION STRATEGY FOR FRUITS AND VEGETABLES SECTOR DEVELOPMENT

J. Ramanauskas¹, V. Vazonis²
Klaipėda University¹, Lithuanian University of Agriculture²

Summary

This article is prepared according to the report for Republic of Lithuania Ministry of Agriculture 2008. The arrangement assumptions of fruits and vegetables sector development strategy are analysed, preparation principles and solutions are suggested. The significance of producer organisations establishment while increasing the sector competitiveness is emphasised.

Key words: producer organisation, fruits and vegetables, strategy.